

Publieke Criteria voor Verantwoordelijkheid

Een Evaluatie van het (Neo-)Ascriptivisme

Thijs de Booij

Samenvatting: In dit paper zal ik de door H.L.A. Hart geïntroduceerde handelingstheorie, het ascriptivisme, toetsen aan de meest prominente kritieken: die van P. Geach. Daarnaast zal ik de door A. Sneddon ontwikkelde neo-ascriptivistische theorie - die een meer uitgewerkte en geëvalueerde variant op Harts theorie is - van kritiek voorzien.

Geach problematiseert de manier waarop Hart het concept 'handeling' constitueert en laat zien hoe dit tot uiting komt in het dagelijks taalgebruik. Harts interpretatie van handelingszinnen als *toeschrijvingen* is volgens Geach onder andere inconsistent met het gebruik binnen als-dan constructies: overduidelijk juiste redeneringen worden volgens deze lezing incorrect. Ik zal laten zien dat Sneddon deze kritiek ten dele succesvol bestrijdt, maar dat zijn theorie - die een contextualistische karakterisering van 'handeling' geeft - een onvolledig beeld geeft van dit concept. Sneddens theorie geeft algemene voorwaarden om een 'verantwoordelijk persoon' te zijn maar laat niet zien welke criteria gehanteerd worden voor een verantwoordelijkheidstoeschrijving *voor een bepaalde gebeurtenis*.

Introductie

Binnen de handelingstheorie wordt de vraag behandeld hoe handelingen zich onderscheiden van andere gebeurtenissen. De meeste handelingstheorieën zijn productionistisch: er wordt gezocht naar eigenschappen van het 'actorschap' die maken dat een gebeurtenis op een bepaalde manier *veroorzaakt* wordt door een actor waardoor de gebeurtenis onderscheiden kan worden als handeling. Een typisch antwoord in deze trend is dat een handeling veroorzaakt wordt door een intentie en een overtuiging (van een actor). Intenties spelen een grote rol binnen handelingstheorie: een intuïtief verschil tussen een handeling en een gewone gebeurtenis is de aanwezigheid van een doel bij de actor. Niet alleen het fysiek in stand zetten van een gebeurtenis maar het *bedoelen* in stand te zetten

lijkt essentieel te zijn voor een handeling. D. Davidson concludeert daarom dat een gebeurtenis, “op een bepaalde manier omschreven” intentioneel moet zijn om een handeling te zijn.¹

Onder invloed van onder andere J.L. Austin ontstond een externalistische benadering van handelingen – een benadering die 'handeling' wil definiëren aan de hand van de omgeving van de actor in plaats van de actor zelf² – die juist tegen de productionele visie ingaat. H. L. A. Hart gebruikte ideeën van Austin over ‘performative utterances’³ om een theorie te poneren die criteria voor identificatie van een handeling niet afhankelijk stelt van een eigenschap van een actor, maar van de sociale context: hierbij staat het performatieve aspect van handelingszinnen centraal. Het benoemen van een handeling is volgens hem geen beschrijving van een eigenschap van een actor, zoals intentionaliteit, maar een toeschrijving van verantwoordelijkheid door de ander. Het cruciale verschil tussen de productionele en externalistische benadering is dat we in het laatste geval niet meer op zoek gaan naar een eigenschap van de actor - een manier van totstandkoming van de gebeurtenis die we aan de actor relateren – maar dat we kijken hoe het concept 'verantwoordelijkheid' gebruikt wordt in een gemeenschap. We zien het feit *dat we elkaar dingen aanrekenen* als de constitutie van het concept ‘handeling’.

In hoofdstuk 1 zal ik Harts theorie bondig samenvatten en een paar kritieken bespreken, in hoofdstuk 2 zal ik de grootste kritiek op Hart, die van Peter Geach, bespreken en in hoofdstuk 3 laat ik aan de hand van zijn neo-ascriptivistische theorie zien dat Sneddon deze kritiek ten dele succesvol bestrijdt. Daarnaast zal ik zijn motivering om uitsluitend publieke criteria te behandelen voor 'verantwoordelijkheid' problematiseren.

I. Het ascriptivisme van H. L. A. Hart

Harts artikel 'The Ascription of Responsibility of Rights' uit 1949 is de enige tekst waar hij een expliciet ascriptivistische positie verdedigt. Hij bestrijdt de gewoonte om handelingsproposities, zinnen van de vorm 'Hij deed ...', als *beschrijvingen* van een bepaalde soort te zien: beschrijvingen die onder bepaalde condities *juist* zouden zijn. Hart gaat in tegen het traditionele beeld dat een actie een combinatie is van een fysieke gebeurtenis en een mentale staat, zoals ‘een intentie hebben’.

¹ De voorwaarde 'op een bepaalde manier omschreven' wordt door Davidson gesteld omdat hij uitgaat van meerdere correcte beschrijvingen van een situatie. Zo is de gebeurtenis 'Hij doet het licht aan' op deze manier intentioneel beschreven terwijl 'Hij schrikt zonder het te weten een inbreker af die in de bosjes lag te wachten' ook een correcte beschrijving is, zonder dat deze de gebeurtenis als intentioneel beschrijft. Een gebeurtenis is intentioneel wanneer er minstens een correcte intentionele beschrijving is van de gebeurtenis. (Davidson, 2001a, p 4-6)

² Hier gebruik ik Sneddon's definitie van externalisme, (Sneddon, 2006, p 8)

³ Austin heeft het over 'performatives' als ze doelt op uitspraken waarmee de handeling die beschreven wordt in een zin tegelijkertijd uitgevoerd wordt: typische voorbeelden zijn “Ik verklaar u nu tot man en vrouw” of “Ik doop dit schip tot 'Koningin Elizabeth’”. (Austin, 1975, p 5)

Zijn bezwaar is gericht tegen analyses die handelingszinnen zien als een combinatie van twee beschrijvingen – die van de fysische en die van de mentale staat – die zich met het geïsoleerde individu bezighouden.

In plaats van een dergelijke analyse biedt Hart een theorie die handelingsproposities als toewijzingen van verantwoordelijkheid karakteriseert, in tegenstelling tot omschrijvingen van gebeurtenissen. Zeggen dat een persoon een handeling verricht heeft dus niet het karakter van een normale beschrijving maar van een toeschrijving van verantwoordelijkheid: de primaire functie is dus aan te geven op wie de schuld verhaald kan worden⁴.

Hoe kunnen we deze karakterisering begrijpen? Hart maakt gebruik van verschillende analogieën, waaronder die van het eigendomsrecht. Wanneer we van een voorwerp zeggen dat het van iemand is of het iemand toewijzen ("dit is (vanaf nu) van jou"), benoemen we geen eigenschap van het voorwerp (zoals plaats, grootte, kleur, gewicht), maar schrijven we iemand een recht toe, een eigendomsrecht. Dit houdt bijvoorbeeld in dat iemand over het lot van dat object mag beslissen, niemand anders het mag afnemen, enzovoort. De uitspraak dat het object van een persoon is, is geen eigenschap zoals de fysieke eigenschappen, evenmin valt het hieruit te destilleren. "Dit is (nu) van jou" wordt door Hart niet begrepen als een toeschrijving van een eigenschap die uit verschillende 'basalere' eigenschappen van het voorwerp te destilleren valt, ook niet uit een fysische beschrijving als 'ik schoof het naar jou en jij pakte het'. Het is de rechtstoekenning die niet te reduceren is tot een (fysische) beschrijving van de situatie. Het legt in feite een recht aan of benoemt de instemming met een recht.

Om terug te komen op de verantwoordelijkheidstoeschrijving: als doel van een handelingspropositie levert Hart een voorbeeld uit de rechtbank. Op welke manier concludeert een rechter dat iemand wel of niet schuldig is? Hart zegt dat we dit lang niet altijd moeten zien als de uitkomst van een optelsom, een feit afkomstig uit andere feiten die 'bewijslast' worden genoemd. Integendeel, zegt hij: we vatten een oordeel van de rechter maar zelden op als *ontdekking* dat iemand werkelijk schuldig is. Een rechter die een uitspraak doet trekt niet simpelweg zijn conclusies uit de aanwezige bewijslast door een 'optelsom' te maken - een uitspraak van de rechter stoelt niet op bewijs zoals bijvoorbeeld een onderzoek naar de oorzaak een vliegtuigramp dit doet. Het neemt eerder de vorm aan van een oordeel 'gestuurd' door de bewijslast. 'Gestuurd' in die zin dat het niet waar of onwaar kan zijn. Als de man in hoger beroep een ander oordeel krijgt kan men niet automatisch van een *onware* uitspraak van de eerste (of tweede) rechter spreken. In een rechtszaak staat het oordeel 'doodslag' wel tegenover 'moord', maar niet op een manier dat we spreken over de onwaarheid van een van de uitspraken. Een oordeel neemt eerder de vorm aan van een beslissing. Om antwoord te

⁴ 'Schuld' hoeft hier niet te verwijzen naar een criminele daad, of überhaupt een negatief beoordeelde daad. Het kan uiteraard ook een positieve verantwoordelijkheidstoeschrijving zijn: "Hij redde de baby".

geven op de vraag op welke manier feiten een uitspraak kunnen sturen praat Hart dan ook over *gepastheid* van een uitspraak: een uitspraak kan tegenover een andere staan in de mate waarin het meer of minder gepast is met het oog op de bewijslast.

Voor een groot deel zijn de overige argumenten die Hart voor zijn positie geeft negatief, de voorwaarden die de traditionele theorieën voor actie hanteren zijn veel te vaag, “intentie” is niet helder gedefinieerd en de voorwaarden voor iets om een ongeluk te zijn – in tegenstelling tot een handeling - lijken dikwijls ver uiteen te lopen. Zo geeft hij het voorbeeld dat wanneer we op een bord mikken en de wind de kogel afbuigt naar een man, we iemand *per ongeluk* hebben neergeschoten. Wanneer de kogel echter via het bord naar de man ketst, dan spreken we volgens Hart überhaupt niet meer over ‘neerschieten’, terwijl de intentie van de schutter in beide gevallen precies hetzelfde was. Daarnaast wil hij met voorbeelden duidelijk maken dat we in veel gevallen kunnen zien dat een handelingspropositie als verantwoordelijkheidstoeschrijving bedoeld is. Wanneer we zeggen ‘hij sloeg haar’, proberen we niet verslag te doen van de aanwezigheid van een psychologische staat (intentie) en een fysieke gebeurtenis, maar proberen we simpelweg de schuldige aan te wijzen; degene op wie we de schuld verhaald dient te worden. Hart beroept zich dus op het doel van de spreker.

Naast deze primair ascriptieve rol die handelingsproposities volgens Hart hebben, is het belangrijk te vermelden dat hij een descriptieve rol wel degelijk als erg belangrijk erkent, vooral als we gebeurtenissen in het verleden of de toekomst beschrijven. (Hart, jaartal publicatie, p. 188) We moeten ons echter niet door de vorm die dit soort beschrijvingen aannemen laten verleiden tot de gedachte dat het uitspreken van een handelingspropositie louter een beschrijving is.

Relevantie van het voorbeeld uit de rechtbank

Als we kijken naar het voorbeeld van de rechtbank waar het gaat om de vraag of iemand doodslag of moord heeft gepleegd zien we dat Hart's theorie de vorm van het oordeel goed blootlegt; het neemt eerder het karakter van een beslissing dan van een ontdekking aan.

Het is echter belangrijk om te weten dat de keuze voor 'moord' als karakterisering van een actie niet een vanzelfsprekende is. Welke karakterisering van handelingen zijn het onderwerp van handelingstheorie? Er zijn verschillende dingen die we als acties kunnen beschouwen. In het voorbeeld dat ik gebruik hebben we het over moord als actie⁵, maar 'hij schopte hem enkele malen hard op het hoofd' kan ook gezien worden als een karakterisering van de actie. We kunnen deze karakterisering ofwel als een evenwaardige beschouwen, ofwel als een fundamentele, of als een ondergeschikte. In dit laatste geval gaat het primair om 'moord' als actie. Bij Davidson zien we dat

⁵ Hart zelf gebruikt in het rechtbankvoorbeeld overigens 'contractbreuk' in plaats van 'moord'.

hij uitgaat van de gelijkwaardigheid van dit soort beschrijvingen:

“(…) ‘The Queen moved her hand thus causing the death of the king’ (….) or ‘The queen killed the king’ (….) or ‘The queen emptied the vial into the king’s ear’ (….) many of these expressions are equivalent.”⁶ (Davidson, 2001b, p 59)

De vraag is welke beschrijvingen we als beschrijvingen van acties hanteren, welke beschrijvingen het onderwerp van ons onderzoek zijn. Hart bedient zich in de tekst duidelijk van meerdere soorten beschrijvingen, maar de argumenten die werken in het rechtbankvoorbeeld werken zeker niet voor alle voorbeelden. 'Hij schopte hem enkele malen hard op het hoofd' behoort, in tegenstelling tot 'moord', niet tot het soort beslissingen van de rechter die Hart gebruikt als vergelijking. Eerder zou deze zin fungeren als bewijslast waarop het oordeel moord gebaseerd is. Dit betekent dat met het voorbeeld uit de rechtbank maar een klein deel van de handelingsproposities geanalyseerd kunnen worden.

Het argument van vage criteria

De vaagheid in criteria die gehanteerd worden voor actie, bijvoorbeeld intentie, ongeluk, enzovoort, zijn op zichzelf niet genoeg om te zeggen dat er geen beschrijving mogelijk is. In alle terminologie is vaagheid aan te wijzen, dit op zich maakt een handelingspropositie niet veel anders dan een normale descriptieve propositie. Vragen als 'is deze knikker écht rond?', 'Is dit rood of oranje?', 'Is dit een klein busje of een grote auto?' of 'Is deze enigszins gemuteerde kip nog een kip te noemen?' zouden ons dan ook moeten doen geloven dat benoemingen van vorm, kleur of species ook toeschrijvingen in plaats van beschrijvingen zijn (en ongetwijfeld kunnen we deze lijst uitbreiden).

Het ontbreken van waarheidscriteria

Tot slot is het argument dat als een uitspraak primair een toeschrijving is deze uitspraak niet aan waarheidscriteria onderhevig is, niet evident. Wanneer we verschillende performatieve zinnen bekijken die als primair doel iets anders hebben dan beschrijven, is het onduidelijk waarom deze

⁶ Wel is het verbazingwekkend dat hij de volgende conclusie hieraan verbindt: “We must conclude (...) that our primitive actions, the ones we do not do by doing something else, *mere movements of the body*-these are the only actions there are.[cursief toegevoegd]” Aan de ene kant wordt ‘moord’ gelijkgesteld aan een fysieke beschrijving van de daad, maar aan de andere kant wordt deze laatste verheven tot ware karakterisering van de actie. Dit is niet te verklaren met het onderscheid tussen primitive- en non-primitive action: dit berust op het geïntroduceerde onderscheid tussen ‘agent causality’ en ‘event causality’. Deze laatste is causaliteit zoals we die overal tegenkomen, dit is ook hoe een primitieve actie andere gebeurtenissen veroorzaakt waardoor deze deel worden van de actie in de brede zin. Zo is een het drukken op een knopje een primitieve actie (agent causality), maar het gevolg ervan, het zinken van een schip door een torpedo, een niet-primitieve actie – namelijk een ‘event’ causaal verbonden aan primitieve actie. Causaliteit van de eerste vorm is nodig om een actie te beschrijven die niet gerelateerd is aan een andere gebeurtenis en legt de verhouding tussen een actor en een primitieve actie bloot. We zien dat deze primitieve actie door Davidson zowel fysieke (‘The Queen moved her hand..’ als non-fysiske (‘the Queen killed...’) beschrijvingen krijgt toegekend: de plotselinge voorkeur voor de fysieke beschrijving is dan ook onbeargumenteerd.

niet onderhevig zijn aan waarheidscriteria. Bijvoorbeeld:

‘Het is hier koud!’ als verzoek om het raam dicht te doen

Het performatieve aspect, het verzoek om het raam dicht te doen, is natuurlijk niet aan feiten onderhevig. De zinnen die gebruikt worden voor deze performatieve uitspraken zijn echter wel degelijk zinnen die we doorgaans met feiten willen controleren. Dat de eerste zin primair een verzoek is, betekent niet dat het aantonen van de (on)waarheid ervan irrelevant zou zijn.

Evenzo is het niet evident waarom ‘Hij sloeg haar!’ als verzoek iemand aan de schandpaal te krijgen een zin is die men niet op waarheid zou willen controleren.

II. Het ascriptivisme en het Frege-Geach probleem

Het Frege-Geach probleem is een vaak aangehaald probleem voor verschillende non-cognitivistische posities in de meta-ethiek. Non-cognitivistische theorieën stellen dat zinnen als 'X is niet goed' geen omschrijvingen van een bepaalde soort zijn. In plaats daarvan analyseren zij dergelijke zinnen bijvoorbeeld als een uiting van emotie (emotivisme) of als een afkeuring. Een dergelijke analyse kent fundamenteel andere semantische eigenschappen toe aan het woord 'goed' dan aan 'normale' predicaten (bijvoorbeeld predicaten voor fysische eigenschappen). Zo zijn er onder andere geen waarheidsvoorwaarden voor de toekenningen van het predicaat 'goed'; het is alleen een goedkeuring. Het Frege-Geach probleem brengt dergelijke theorieën in gevaar omdat het aantoonde dat de nieuwe interpretatie van de zinnen niet te rijmen valt met het gebruik van deze zinnen binnen samengestelde zinsconstructies. Zo kunnen vele redeneringen waar het predicaat 'goed' een onderdeel van is niet op de gebruikelijke manier geëvalueerd worden; terwijl deze redeneringen intuïtief geldig lijken:

“Now the theories of nondescriptive performances regularly take into account only the use of a term "P" to *call* something "P"; (...) the condemnation theory of the term "bad" considers only the way it is used to *call* something bad; predications of (...) "bad" in *if* or *then* clauses, or in clauses of disjunction, are just ignored.” (Geach, 1960, p 23)

Binnen het ascriptivisme is dit probleem van toepassing op handelingszinnen, deze worden door Hart – net zoals 'goed' binnen de non-cognitivistische ethische theorieën – als toeschrijvingen (“calling something P”) in plaats van beschrijvingen gezien. Dit maakt een redenering van de

modes ponens vorm problematisch. Een voorbeeld:

i) If Jones' firing the gun is an action, then he is guilty of murder. [voorwaardelijke of 'als-dan'-uitspraak]

ii) Jones' firing the gun is an action [antecedent]

iii) He is guilty of murder [consequent] (Brand 1970, p 20)

We gaan er vanuit dat de redenering geldig is aangezien deze van de vorm " $(P \rightarrow Q) \& P$ dus Q " is. In de modes ponens impliceert de waarheid van het antecedent volgens de voorwaardelijke uitspraak de waarheid van het consequent: de voorwaardelijke uitspraak zegt dat *wanneer het antecedent waar is, het consequent dat ook is*.

Het probleem is nu dat ii) (het antecedent) volgens de ascriptivistische interpretatie geen waarheidsvoorwaarden heeft waardoor we niet meer weten hoe we i) moeten interpreteren; i) zegt namelijk dat iii) waar is onder voorwaarde dat ii) waar is. Het gevolg is dat iii) helemaal niet op basis van i) en ii) geconcludeerd kan worden zonder een geheel nieuwe interpretatie van de modes ponens als redeneervorm. Een ad hoc oplossing waarbij we aannemen dat ii) een *ander gebruik* heeft dan het eerste deel van i), om zo het ontbreken van waarheidsvoorwaarden voor ii) te omzeilen (alleen i) heeft dan waarheidsvoorwaarden terwijl die ontbreken bij ii)) wordt door Geach onderuit gehaald:

“One could not write off such uses of the terms, as calling for a different explanation from their use to *call* things (...) bad; for that would mean that arguments of the pattern "if x is true (if w is bad), then p ; but x is true (w is bad); *ergo* p " contained a fallacy of equivocation, whereas they are in fact clearly valid.” (Geach, 1960, p 23)

Met een verschil in betekenis is de redenering dus ongeldig omdat er equivocatie⁷ optreedt tussen het antecedent in de voorwaardelijke uitspraak en de het antecedent als tweede premisse. Geach wijdt dit probleem aan onbegrip voor het Fregeaanse onderscheid tussen 'assertie' van een eigenschap en 'predicatie' van een eigenschap. Met een assertie wordt ingestemd met de waarheid van een bepaalde predicatie, dit gebeurt in ii). Met een predicatie alleen wordt niets beweerd, zo wordt de eigenschap in het eerste deel van ii) niet geasserteerd, maar alleen geprediceerd. In feite bepaalt de predicatie *wat* er geasserteerd wordt in een assertieve zin. Om deze reden is het dus

⁷ De 'Fallacy of Equivocation' is het door elkaar gebruiken van meerdere betekenissen van één term. In het genoemde voorbeeld heeft het antecedent in de voorwaardelijke uitspraak niet meer dezelfde betekenis als het antecedent als premisse. Het redeneerschema is dan $((P \rightarrow Q) \& R) \rightarrow Q$ in plaats van $((P \rightarrow Q) \& P) \rightarrow Q$, wat uiteraard geen geldige redenering is.

onzinnig om de betekenis van een term uit te leggen in termen van asserties, als juist de assertie zijn betekenis ontleent aan de predicatie:

“Hence, calling [asserting] a thing "P" has to be explained in terms of predicating "P" of the thing, not the other way around. (...)

It is therefore hopeless to try to explain the use of the term "bad" in terms of nondescriptive acts of condemnation; and (...) it is hopeless to try to explain the use of the terms "done on purpose," "intentional," or the like, in terms of nondescriptive acts of ascription or imputation.” (Geach, 1960, p 24)

Ogenschijnlijk is dit alleen een probleem in dergelijke redeneringen maar in werkelijkheid zorgt de wijziging van invulling van het begrip actie voor semantische problematiek op een veel breder vlak. Zinnen als 'John hoopt dat Piet X doet', 'John vraagt zich af of Piet X zal doen/aan het doen is/heeft gedaan' etc. laten zien dat het helemaal niet duidelijk is hoe we het ascriptieve karakter van handelingstermen in deze zinnen zouden moeten begrijpen.⁸ Wanneer we de primaire handelingszin 'Piet doet X' namelijk als toeschrijving interpreteren, gaat het in 'John hoopt dat Piet X doet' dus niet om een *gebeurtenis* waarop gehoopt wordt, want dan zou 'Piet doet X' een beschrijving zijn. Ook zal niet op een toeschrijving gedoeld worden, want het is niet zo dat John hoopt dat hij Piet X zal toeschrijven: de daadwerkelijke toeschrijving van John is niet van belang. En als we volhouden dat het om de toeschrijving gaat en de zin interpreteren als 'John hoopt op de situatie waarin hij Piet X zal toeschrijven' is de toeschrijving in deze zin ondergeschikt aan de gebeurtenis waarin de toeschrijving plaatsvindt en refereert 'Piet doet X' wel degelijk naar een gebeurtenis en is het dus een beschrijving. Kortom: wanneer we primaire handelingszinnen enkel als toeschrijvingen interpreteren is de interpretatie van veel samengestelde zinnen hiermee niet consistent.

Wanneer we mee gaan in de argumentatie van Geach kunnen we ons afvragen in hoeverre zijn interpretatie van Hart correct is. Het is zeer twijfelachtig of Hart bedoelde dat een handelingspropositie alléén maar een ascriptivistische rol heeft; expliciet verwijst hij zelf ook naar de descriptieve functies van de zinnen. Hart heeft wel degelijk oog voor de rijkdom van het gebruik van werkwoorden en ziet in dat een handelingspropositie vaak als gewone beschrijving fungeert, zijn bezwaar is gericht tegen de gewoonte om de beschrijvende functie als *enige* functie te zien, aangezien dit ons zicht op het concept vertroebelt. (Hart, 1949, p 188)

Een mogelijke reactie op Geach is toegeven dat de handelingspropositie wel descriptief is, maar tegelijkertijd vol te houden dat de structuur waarin een dergelijke beschrijving fungeert er een is die

⁸ Deze voorbeelden heb ik afgeleid van Mark Schroeder, (Schroeder, 2008, p 715). Zijn tekst bekijkt het Frege Geach probleem in het licht van het noncognitivism in de meta-ethiek en geeft hier voorbeelden als “Max hopes that this is good” en “Max wonders whether this is good” .

zijn oorsprong vindt in toeschrijvingen. Hiermee zijn handelingsproposities soms wel descriptief, maar refereren we in het beschrijven naar een structuur die zich vormt in een context van verantwoordelijkheidstoeschrijvingen. In dit geval hechten we minder belang aan de vorm van de handelingsproposities. We stellen de criteria voor het correct gebruik van handelingszinnen afhankelijk van de intersubjectieve praktijk waarin het toeschrijven van verantwoordelijkheid aan elkaar mogelijk is. Hierbij wordt dus een onderscheid gemaakt tussen 'gewone gebeurtenissen' en gebeurtenissen waar we personen voor verantwoordelijk houden. Om deze laatste categorie niet afhankelijk te laten zijn van daadwerkelijke verantwoordelijkheidstoeschrijvingen (zodat verantwoordelijkheid zou *ontstaan* bij het uitspreken van een toeschrijving) ligt het voor de hand om voorwaarden te scheppen voor het correcte gebruik van handelingszinnen. H. Paprzycka doet precies dat; ze definieert het concept actie op de volgende manier:

“A performance is an action just in case there is some description under which it would have been reasonable to expect of an agent that he performed it.” (Paprzycka, 1997, p 229)

waarbij 'reasonable' negatief gedefinieerd is aan de hand van performances die door haar als 'gewone gebeurtenissen' betiteld zijn (spastische trekken, coma's, slaap enz.).

III. Het neo-ascriptivisme van P. Sneddon

Wanneer we actie op een manier willen karakteriseren die niet gebaseerd is op de manier waarop een gebeurtenis is geproduceerd, maar op een ascriptivistische manier, komt de vraag bovendrijven in hoeverre het concept te relativistisch wordt. (Sneddon, 2006, p 169 / Stoecker, 2007, p 40) Want lijkt 'handeling' bij het ascriptivisme niet te *ontstaan* met verantwoordelijkheidstoeschrijvingen? Is er nog wel een conceptueel verschil tussen enerzijds een handeling verrichten en daarmee verantwoordelijk *zijn* en anderzijds door anderen als zodanig beoordeeld worden en dus verantwoordelijk *genoemd* worden? Dit bezwaar is in feite hetgeen wat Geach aanhaalt, maar hier wenden we ons af van de semantische problematiek. Weer is het probleem dat de toeschrijving voorafgaat aan het concept – dat de toeschrijving een constituering van het concept zou zijn, terwijl een constitutie normalerwijs juist als maatstaf dient voor een al dan niet geslaagde toeschrijving. Het gaat om de kwestie of we toeschrijvingen überhaupt als constituering van een concept kunnen begrijpen. Het concept lijkt hiermee afhankelijk te worden van sociale praktijken 'om het handelen heen' in plaats van 'het handelen zelf'. Volgens het ascriptivisme *constitueert* de sociale praktijk juist

deze soort gebeurtenissen. In dit bezwaar wordt er dus aangenomen dat er iets is dat 'in de gebeurtenis ligt' wat los staat van onze sociale praktijken om deze gebeurtenissen heen en geïsoleerd te analyseren valt.

Voor we direct ingaan op dit probleem zal ik een toelichting geven van Sneddon's neo-ascriptivistische theorie die hij uiteenzette in "Action and Responsibility". Omdat hij zich explicieter dan Hart bezighoudt met de consequenties van deze externalistische benadering en deze positie ook uitgebreider bespreekt, leent hij zich goed als vertegenwoordiger van de ascriptivistische positie. Laten we beginnen met de conclusie van zijn ascriptivistische theorie:

“(...) a type⁹ necessary condition of an event counting as an action is the possibility of attributing moral responsibility to an agent for that event. (...) to be morally responsible is for an agent to have assumed a certain social status through participation in the practices that define that status. (...) [A]n action is an event with a corresponding status.” (Sneddon, 2006, p 96)

Hierbij duidt 'status' op de positie die men inneemt binnen morele praktijken. Door te participeren in praktijken waarin we verantwoordelijkheid toeschrijven, schuld op ons nemen enzovoort, verkrijgen we een bepaalde status die maakt dat we meer of minder morele verantwoordelijkheid hebben. Het hebben van verantwoordelijkheid is dus afhankelijk van onze deelname binnen een sociale context.

De argumentatie draait voor een groot deel om het idee dat het morele domein¹⁰ onafhankelijk is van het causale en rationele domein. Argumenten voor de *veroorzaking* van bepaalde gebeurtenissen bepalen niet hoe men in moreel opzicht tegen de gebeurtenis aan moet kijken. Sneddon baseert zich hier voor een groot deel op H. A. Prichard en P.F. Strawson. In plaats van dat het morele domein afhankelijk is van het causale domein, ontstaat het domein moraliteit primair met de *ervaring* van redenen voor morele oordelen en de ervaring van obligaties (Prichard, 1949, p 14-17). Strawson:

“(...) questions of justification are internal to the structure [of human attitudes and feelings] or relate to modifications internal to it. The existence of the general framework of attitudes itself is something we are given (...). As a whole, it neither calls for, nor permits, an external 'rational' justification.” (Strawson, 1974, p 23)

De vermeende isolatie van het rationele en causale domein maakt dat Sneddon de criteria voor

⁹ Sneddon maakt een onderscheid tussen voorwaarden die in alle gevallen noodzakelijk zijn (type-noodzakelijke voorwaarden) en oorzaken die in sommige gevallen noodzakelijk zijn (token-noodzakelijke voorwaarden). Token-voorwaarden kunnen in een specifiek geval wel vereist zijn, maar niet per se in elk geval.

¹⁰ Waar 'domein' gedefinieerd wordt als de verzameling aan ervaringen of ideeën die 'pragmatisch' gearticuleerd en verbonden zijn door de inhoud en objecten van deze ervaringen en onze praktijken om deze ervaringen heen. (Sneddon, 2006, p 67) Onafhankelijk zijn van een bepaald ander domein houdt in dat oordelen binnen het domein over onderwerpen die voor dit domein karakteristiek zijn onafhankelijk zijn van dit andere domein. Dit betekent dus dat het domein zijn eigen criteria heeft voor oordelen. (Ibid, p 69)

verantwoordelijkheid volledig binnen de morele praktijken stelt.

Op een meer directe manier argumenteert hij dat we ons aan de hand van sociale praktijken als moreel verantwoordelijk moeten bewijzen. In de loop van ons leven bewijzen we onszelf steeds meer als verantwoordelijk; kinderen, die zich nog veel minder hebben kunnen profileren in dit soort praktijken, beschouwen we dan ook als minder verantwoordelijk. Toch zijn kinderen niet *zonder* verantwoordelijkheid, ze ontwikkelen deze. Morele praktijken waar volwassenen en kinderen in deelnemen hebben dan ook een groot instructief karakter. Bij volwassenen nemen we die verantwoordelijkheid over het algemeen aan. (Sneddon, 2006, p 80/81)

Terugkerend naar ons probleem is de vraag of we een verschil kunnen maken tussen het verantwoordelijk *zijn* en het verantwoordelijk *noemen*. Er moet dus een referentiekader, onafhankelijk van daadwerkelijke benoemingen, aan te wijzen zijn. Wanneer we verantwoordelijkheid succesvol constitueren door middel van de sociale praktijken kunnen deze praktijken zelf, de 'regels', fungeren als standaard. Hiermee is het criterium niet strikt subjectief maar afhankelijk van de (impliciete) regels van de morele praktijk. Het kunnen meedoen in deze praktijk is dan wat het is om verantwoordelijk te zijn:

“Being responsible, on such view, is just to have a socially individuated competence.”
(Sneddon, 2006, p 81)

Er zijn twee problemen die we hier kunnen aanwijzen. Ten eerste is het niet evident dat door te laten zien dat verantwoordelijkheid iets is dat zich in een sociale praktijk *toont* door competenties binnen deze praktijk, deze competentie ook het *criterium* is voor verantwoordelijkheid. Een simpel voorbeeld: wanneer een stel zich gedraagt als getrouwd – ze dragen trouwringen, zijn lief tegen elkaar, kibbelen op een typische manier en praten steeds over de kinderen - is dit vaak genoeg voor anderen om dit stel als getrouwd te beschouwen, maar dit betekent niet dat dit ook het *criterium* is om getrouwd te zijn. De genoemde praktijk toont ons wel dat iemand getrouwd is, maar toch blijft het criterium om getrouwd te zijn dat een bevoegd persoon zegt “Ik verklaar jullie nu tot man en vrouw”.

Ten tweede kan er een probleem ontstaan wanneer een voorwaarde voor dit pragmatische criterium een causale zou zijn.

Hier valt Sneddon terug op het feit dat zijn project gericht was op het vinden van een type-noodzakelijke voorwaarde voor verantwoordelijkheid. (Sneddon, 2006, p 81) Wanneer we aan kunnen tonen dat de competentie die het pragmatische criterium vervult – competentie in de morele praktijk - op *verschillende* manieren realiseerbaar is, vormt een specifieke eigenschap intern aan

het actorschap alleen *voldoende*, maar geen *vereiste* voorwaarde en is deze dus irrelevant voor het vraagstuk.

Echter de afrekening met dit bezwaar is betwifelbaar. Het is de vraag of, wanneer we alles opzij zetten om enkel naar de type-noodzakelijke voorwaarden te komen, we nog tot een zinnige invulling van het concept komen. Het feit dat we niet een algemene interne conditie kunnen vinden maakt niet dat een algemene externe conditie voldoende is voor ons onderzoek. In hoeverre geeft Sneddon hier niet een leeg begrip van actie? Is dit niet hetzelfde als zeggen dat een goede schaker schaakspellen wint in plaats van te *laten zien* wat er gebeurd in een slim gespeeld schaakspel?

Eigenschappen intern aan een actor zijn op zijn minst *verhelderend* als het gaat om verantwoordelijkheid. Als we beter kijken naar het discours binnen de sociale praktijken kunnen we constateren dat we in sterke mate discussiëren over eigenschappen intern aan de actor (intenties, redenen). Sterker nog: intenties lijken in het dagelijks leven vaak centraal te staan als we het hebben over schuld/onschuld. Dit is iets dat ook Hart ten onrechte onbelicht laat als hij onze spreektaal nader wil onderzoeken:

“First, when we say after observing the physical movements of a living person in conjunction with another today, " Smith hit her," or " Smith did it " in answer to the question " Who hit her ? " or "Who did it ? " we surely do not treat this answer as a combined assertion that a physical movement of Smith's body took place, and that some inferred mental event occurred in Smith's mind (he set himself or intended to hit her).” (Hart, 1949, p 189)

Inderdaad zouden we 'Smith sloeg haar' niet moeten opvatten als een combinatie van twee andere statements. Maar het is opmerkelijk dat we zinnen als 'Onzin, hij gleed uit, hij wilde haar niet raken' of 'Onzin, het was een schouderklopje' als weerlegging beschouwen. Als we kijken hoe deze praktijken in zijn werk gaan zien we wel degelijk dat mensen op basis van de vermeende afwezigheid van intenties een oordeel *onjuist* vinden.

Wanneer we naar het discours binnen de praktijk kijken blijken intenties, redenen en causaliteit heel erg belangrijk. We worden gedwongen na te denken over vragen als 'Waarom deed hij dat?', 'Had het anders gekund?' en tal van andere vragen die ons wijzen op het feit dat de dialogen binnen de sociale praktijk een productionisme assumeren. Het zoeken naar de manier waarop iets *veroorzaakt* wordt is nou eenmaal eigen aan de morele praktijk. We zien deze observatie ook bij R. Stoecker in “Action and Responsibility – A Second Look at Ascriptivism”:

“Actions are due to agents. No construal of agency is adequate if it doesn't account for actions as a kind of product of agents.
Moreover, action explanations frequently refer to the agent's reasons, intentions or mental states,

which function seems to be essential for actions as well.”(Stoecker, 2008 p 40)

Voor Stoecker is het praktisch redeneren als mentale activiteit – in tegenstelling tot daadwerkelijke delectatie - de voorwaarde voor verantwoordelijkheid, precies wat Sneddon in zijn analyse mist.

Deze voorwaarde lijken we zelf in de morele praktijk te assumeren wanneer we over verantwoordelijkheid praten en daarom onmisbaar wanneer we de morele praktijk beschrijven.

Sneddons these dat verantwoordelijkheid alleen onderhevig is aan publieke criteria (Sneddon, 2006, p 92-93) – de criteria voor participatie in de morele praktijk – en niet aan criteria intern aan de actor, is het gevolg van zijn keuze de morele praktijk *zelf* niet bloot te leggen. In plaats daarvan schept hij algemene voorwaarden die het concept verantwoordelijkheid maar deels verduidelijken. Want hoewel competentie binnen de morele praktijk een voorwaarde kan zijn voor het toeschrijven van verantwoordelijkheid, worden er meer voorwaarden gehanteerd voor een correcte toeschrijving in een specifiek geval, voorwaarden die we door de morele praktijk te bestuderen tegenkomen: redenen, intenties, causaliteit...

Over deze specifieke gevallen bestaat in Sneddons theorie veel vaagheid: aan de ene kant zien we dat hij een bepaalde status als voorwaarde ziet voor de toeschrijving van verantwoordelijkheid.

Deze status is niet gerelateerd aan een specifieke situatie, maar aan bewezen competentie binnen de morele praktijk: bij volwassenen wordt deze competentie over het algemeen *aangenomen*.

(Sneddon, 2006, p. 80-81) Later zegt hij juist dat een *actie* correspondeert met een bepaalde status en op basis van deze status verantwoordelijkheidstoeschrijvingen worden gedaan. (Ibid, p 96) Dit onderscheid is belangrijk omdat alleen de *tweede* karakterisering verantwoordelijkheid met betrekking tot specifieke acties kan verklaren. Laten we, om Sneddon meer terrein te geven, ingaan op de tweede karakterisering. In dit geval gaan we er dus vanuit dat een gebeurtenis ertoe leidt dat een persoon een bepaalde status verwerft en hiermee geschikt wordt voor verantwoordelijkheidstoeschrijvingen. Het verwerven van een dergelijke status maakt de persoon verantwoordelijk voor die gebeurtenis, de gebeurtenis is daarmee een actie. Maar de vraag waarvan het antwoord uiteindelijk invulling aan het begrip actie zal geven is: onder welke voorwaarden krijgt een persoon een dergelijke status? Het is in de bestudering hiervan dat we zien dat de voorwaarden voor actie productionistisch blijven. De juistheid van oordelen en daarmee de bepaling van de status als 'verantwoordelijk persoon' zal – in precies de *morele praktijk* die Sneddon en Hart trachten te beschrijven - getoetst worden aan productionistische criteria die in beide ascriptivistische theorieën achterhaald genoemd worden.

In plaats daarvan houdt Sneddon vast aan de publieke criteria als 'echte' criteria voor actie, die ondersteund wordt door de volgende redenering:

“(…) perhaps the primary function of our practices of attributing moral responsibility is public. It

should not be surprising to learn that the criteria of the concepts used in such practices are also largely and primary public.” (Sneddon, 2006, p 92-93)

Deze overgang wordt verder niet beargumenteerd. Vermeende interne voorwaarden zijn volgens hem uiteindelijk ook 'publieke' voorwaarden:

“(...) we judge the adequacy of claims about the mental against the background of public evidence, especially patterns of behavior. Seen this way, it is most natural to think that the criteria of the public, interpersonal concepts and phenomena that constitute the moral domain are themselves public and interpersonal.” (Ibid p 93)

Maar dat we publiekelijk toegankelijk bewijs hanteren voor mentale zaken betekent niet dat de concepten zelf ook gericht zijn op publiekelijk toegankelijke zaken.

Sneddon beargumenteert hoe de functie van verantwoordelijkheidstoeschrijvingen een publieke is en laat zien dat we in communicatie met anderen voor dergelijke toeschrijvingen publiekelijk toegankelijke bewijs hanteren. Maar dit alles laat niet zien waarom criteria vrij zouden zijn van de traditionele visie op handelen: de actor als producent van zijn handelingen, waarbij handelingsbeschrijvingen refereren naar redenen, intenties en causaliteit.

Conclusies

Hart en Sneddon geven met het ascriptivisme een handelingstheorie die handelingen niet vanuit de productiewijze karakteriseert maar vanuit hun rol in een sociale context: een handelingspropositie is geen beschrijving, maar een toeschrijving van verantwoordelijkheid. Handelingen bestaan bij gratie van de sociale praktijken waarin wij elkaar verantwoordelijkheid kunnen toeschrijven. Geach laat ons zien deze constituerende van het concept problematisch is als we kijken naar de semantische eigenschappen die het in ons taalgebruik heeft: het is duidelijk dat handelingszinnen in onze taal (bijvoorbeeld in als-dan zinnen) niet altijd een assertieve rol kunnen hebben, want dan zouden verschillende intuïtief geldende redeneringen onjuist moeten worden bevonden.

Aan dit bezwaar wordt deels beantwoord door Sneddon: hij stelt de voorwaarde voor iets om een handeling te zijn – namelijk dat er een verantwoordelijke actor is – afhankelijk van de (impliciete) regels van de morele praktijk, de praktijk waarin iemand een verantwoordelijke 'status' verkrijgt. Er ontstaan dus duidelijker restricties voor een correct gebruik van het woord *handeling*. Sneddons voorwaarde is echter een type-voorwaarde voor de toeschrijving van verantwoordelijkheid. De status van ‘verantwoordelijk persoon’ die afhankelijk is van competenties binnen de morele praktijk geeft geen verheldering over de voorwaarden voor een correcte verantwoordelijkheidstoeschrijving voor specifieke gebeurtenissen. Een bestudering van het discours intern aan de morele praktijk zou

hier verheldering kunnen bieden omdat juist hier duidelijk wordt welke meer specifieke voorwaarden gehanteerd worden. Dit discours blijft echter onderbelicht door de afwijzing om de individuele capaciteiten waarmee de morele competentie verworven wordt te onderzoeken. Het discours intern aan de morele praktijk lijkt doordrongen van productionele denkwijze: het blijft een zoektocht naar een *veroorzaker*, waarbij reflecties op intenties, redenen en productiewijze de belangrijkste onderwerpen van onderzoek zijn. Sneddon heeft hiervan niet kunnen laten zien waarom deze voorwaarden achterhaald zijn.

Bibliografie

Austin, J. L. *How to do things with words*, Oxford: Oxford UP, 1975.

Brand, M. (ed.). *The Nature of Human Action*. (Glenview, Illinois: Scott, Foresman, 1970)

a. Davidson, D. "Action, Reason and Causes" in Donald Davidson. *Essays on Action and Events*. 2e editie (Oxford: Clarendon Press, 2001) pp. 3-20 (Oorspr. Uitg. 1963)

b. Davidson, D. "Agency" in Donald Davidson. *Essays on Action and Events*. 2e editie (Oxford: Clarendon Press, 2001) pp. 43-62 (Oorspr. Uitg. 1971)

Geach, P. Ascriptivism. *The Philosophical Review* 69 (1960) pp. 221-225

Hart, H. L. A. *Punishment and Responsibility: Essays in the philosophy of law*. (Oxford: Clarendon, 1968)

Hart, H. L. A. "The Ascription of Responsibility and Rights." in *Proceedings of the Aristotelian Society* 44 (1949) pp. 171-194.

Paprzycka, K. *Social Anatomy of Action: Toward a Responsibility-Based Account of Agency*. Proefschrift op University of Pittsburg. 1997. Beschikbaar op <http://www.filozofia.uw.edu.pl/kpaprzycka/Publ/xDissertation.html> (7-7-2010)

Prichard, H. A. "Does Moral Philosophy Rest on a Mistake?". In *Moral Obligation*. (Oxford: Clarendon, 1949) (Oorspr. Uitg. 1912)

Schroeder, M. What is the Frege Geach problem? in *Philosophy Compass* 3(4). pp. 703-720 (2008)

Stoecker, R. "Action and Responsibility – A Second Look at Ascriptivism." In Cristoph Lumen en Sandro Nannini. *Intentionality, Deliberation and Autonomy: The Action-Theoretic Basis of Practical Philosophy*. (Aldershot: Ashgate, 2007) pp. 34-45

Strawson, P.F. "Freedom and Resentment". In *Freedom and Resentment and other Essays*. (London: Methuen, 1974)